

F. Osvícenství a jeho vliv v dějinách

1. Obecná charakteristika osvícenství a jeho nejvýznamnější myslitelé

Barokní kultura a barokní mentalita ve své době zasáhly většinu Evropy, ale **neoslovily** zdaleka **každého**. Ve společnosti zůstávala živá **tradice renesančního** (původně ovšem již **klasicky antického**) **náhledu na svět**. Vedle barokního důrazu na emocionalitu, transcendenci, mystiku a klíčovou roli autorit se udržuje a dále rozvíjí **důvěra v sílu lidského rozumu**, v **pravdivost smyslové zkušenosti** a v **žádoucí přirozenou povahu lidského života a společnosti**.

Opozice vůči baroku také navazovala na životní dílo **osobností vědecké revoluce** (viz VI.B.10.) a rozvíjela je prostřednictvím **dalších významných badatelů**.

Tak se zrodil **nový filozofický směr – osvícenství**. Jeho název zdůrazňuje, že skutečné a sebevědomé lidské poznání i smysluplné jednání se děje **ve světle rozumu**.

Osvícenství je nejlivnějším myšlenkovým proudem euroamerické civilizace od konce 17. století do počátku 19. století; jeho klíčovým obdobím je tedy **18. století**. Osvícenské ideje ovšem výrazně ovlivňují světové myšlení **dodnes**.

Osvícenství vzniklo jako výraz **duchovní a sociální emancipace středních vrstev společnosti (měšťanů, vzdělanců...)**, ale získalo si některé stoupence i mezi šlechtou a katolickým duchovenstvem, ačkoli bylo namířeno také proti feudálním privilegiím a církevním dogmatům.

Znaky osvícenství jsou zejména tyto:

1. Racionalismus: svět je logicky uspořádaný, a proto povahu skutečnosti je možné v úplnosti poznat pouze rozumovým uvažováním;

2. Empirismus: zdrojem informací pro myšlení je pouze poznání na základě smyslové zkušenosti, protože jen to je objektivní, a tedy pravdivé;

3. Návrat k přírodě: příroda je svým účelným uspořádáním, principem svobody a rovností a prostorem pro přirozené, nikoli jen formální autority ideálním vzorem pro lidskou společnost;

4. Liberalismus: člověk se rodí jako svobodná bytost a úkolem moderní společnosti je tuto svobodu a s ní související toleranci udržovat a rozvíjet;

5. Skepse vůči tradičnímu (křesťanskému) náboženství: idea transcendentního rozměru světa nemá oporu v realitě, neboť ji nelze objektivními empirickými, experimentálními apod. prostředky dokázat; pokud Bůh vůbec existuje, pak sice stvořil svět, ale do jeho dalšího vývoje nijak – a zejména ne nadpřirozenými způsoby – nezasahuje (takový názor se označuje jako *deismus*); je to člověk, kdo má či může mít svět plně ve své moci;

6. Idea setrvalého pokroku: celý svět i lidská společnost se od svých počátků vyvíjejí od forem jednodušších a primitivnějších ke složitějším a kvalitativně vyšším, takže jako lidé můžeme do budoucnosti hledět s optimismem.

Osvícenství navazovalo na velké badatele z éry vědecké revoluce, zejména na **René Descartesa** a **Isaaca Newtona** s jejich matematickým, respektive mechanistickým pojetím světa. K rozvoji věd ovšem nyní přispěly i **nové osobnosti**:

Například švédský přírodovědec **Carl Linné** (1707 – 1778) položil základy dnešního systematického třídění živé přírody a každému rostlinnému či živočišnému organismu přiřkl název o dvou částech: rodovém substantivu a druhovém adjektivu (do biologie tak zavedl *binomickou nomenklaturu*). Americký přírodovědec **Benjamin Franklin** (1706 – 1790) konal četné pokusy s atmosférickou elektřinou a sestrojil první hromosvod – podobně jako ve stejné době český kněz **Prokop Diviš** (1696 – 1765): důmyslný vynález překonával iracionální strach před odedávna obávaným božím poslem a dokazoval, že ani v nejprudší bouři nejde o nic jiného, než o projev přírodních zákonů. A britský mořeplavec **James Cook** (1728 – 1779) během svých dálkových plaveb v Tichém oceánu průkopnický prozkoumal pobřeží Austrálie a přiblížil se až k Antarktidě: dotvořil tak lidské znalosti o rozložení i podobě pevniny na zemském povrchu.

